

Pero Vàzquez de Saavedra i Cristòfor Colom

Autor: Jordi Bilbeny
Data de publicació: 03-02-2021

Una relació científica, ideològica i de parentiu a cavall de Portugal i Catalunya, que aclareix definitivament la descoberta catalana d'Amèrica.

En Jordi Bilbeny ens exposa en aquest estudi com En Pero Vàzquez de la Frontera i En Pedro Velasco, amics tots dos d'En Colom, són la mateixa i única persona, amb qui prepararà el primer viatge transoceànic. En Bilbeny l'identifica també amb el portuguès Pero Vasquez de Saavedra, establert a Catalunya ja al 1473. Per tant, cal deduir-ne que si era a Catalunya, En Colom no el podia anar a trobar a Palos de Moguer, com diuen les cròniques adulterades, sinó al Pals empordanès. Opuscle editat al febrer del 2001

El Pare Bartomeu de Cases o Casaus (dit també Las Casas) dedica el Capítol XIII del llibre I de la Història de les Índies a recuperar la memòria d'un gruix de mariners que ajudaren En Colom amb llur informació i experiència nàutica a situar les noves terres d'Amèrica i les seves illes adjacents en un punt determinat de l'Atlàntic, prou assequible amb uns quants dies de navegació i una ruta precisa. Així, En Cases, a la capçalera d'aquest capítol, ens assegura que hi tractarà dels "molts i diversos indicis i senyals que per diverses persones En Cristòfor Colom era informat, que el feren certíssim d'haver terra en aquest mar Oceà vers aquesta part del Ponent, i entre ells fou haver vist a les Açores alguns pals treballats i una canoa i dos cossos d'homes que els portava la mar i el vent de cap a Ponent"[1].

En Cases parla de les informacions que proporcionaren al Descobridor "un pilot del rei de Portugal, que es deia Martín Viceynte"[2]; un altre "que es digué Pero Correa, concunyat del mateix Cristòfor Colom, casat amb una germana de la seva muller"[3]; "alguns dels veïns de les illes de les Açores"[4]; un "Antonio de Leme, casat a l'illa de la Madeira"[5]; com també d'altres informadors anònims portuguesos. En referir-se als rumors que aquests mariners comentaven sobre l'Illa de les Set Ciutats, En Cases consigna que "aquesta illa de les Set Ciutats diuen els portuguesos, segons sona, que fou poblada per ells al temps que es perdé Espanya quan hi regnava el rei Roderic"[6]; i assegura que "en temps de l'infant Enric de Portugal, amb tempesta, corregué una nau que havia sortit del port de Portugal i no parà fins trobar-la, i saltant a terra, els de l'illa els dugueren a l'església per veure si eren cristians i feien les cerimònies

romanes; i, vist que ho eren, els pregaren que s'estiguessin allà fins que vingués el seu senyor, que n'estava allunyat; però els mariners, tement que no els cremessin la nau i els deturessin allà, sospitant que no volien ser sabuts de ningú, se'n tornaren a Portugal molt alegres, esperant rebre mercès de l'infant; als quals diu [En Colom] que maltractà i ordenà que hi tornessin, però el mestre i ells no ho gosaren fer; per la qual causa, havent sortit del regne, no hi tornaren mai més. En diuen més: que els grumets colliren certa terra o sorra per al seu fogó i trobaren que en molta part era or. Alguns sortiren de Portugal a cercar aquesta mateixa illa, que per vocable comú anomenaven Antilla, entre els quals en sortí un que es deia Diego Detiene"[7].

Ara bé: aquest Diego Detiene –anomenat també De Tiene, De Teive o de Teyde, segons la font–, tenia, d'acord amb En Cases, un pilot "que es digué Pedro de Velasco, veí de Palos"; el qual "afirmà al mateix Cristòfor Colom, al monestir de Santa Maria de la Ràbida, que havien partit de l'illa del Faial i corregueren 150 llegües pel vent llebeig, que es vent del Nord-oest i, a la tornada, descobriren l'illa de les Flors, guiant-se pels molts ocells que veien volar cap allà, perquè conegueren que eren ocells de terra i no de la mar, i així jutjaren que devien anar a dormir en alguna terra"[8].

Per En Cases resta clar, doncs, que el pilot d'En Diego de Tiene era "veí de Palos". Amb tot, quan en torna a parlar, només unes línies més endavant, ja el fa, inexplicablement, "gallec". Escriu En Cases, comentant un viatge a Irlanda: "Item. Un mariner que s'anomenà Pedro de Velasco, gallec, digué a En Cristòfor Colom a Múrcia, que, anant en aquell viatge a Irlanda, foren navegant i es posaren tant al Nord-oest, que veieren terra vers al Ponent d'Ibèrnia"[9].

Si bé no deixa de ser sorprenent que un mateix autor, dins un mateix capítol, faci En Pedro de Velasco natural de dos llocs ben diferents, fins i tot és més desconcertant el que ens diu En Ferran Colom, puix, fent servir per a la confecció de la seva Història de l'Almirall els mateixos originals que emprava En Cases, encara ens dóna una informació diferent. Per En Ferran –el text del qual corre paral·lel al d'En Cases en el nom dels mariners que informaren En Colom sobre els indicis i senyals de noves terres a l'Atlàntic–, també hi hagueren uns portuguesos que arribaren a l'illa de les Set Ciutats o Antilla i tornaren a Portugal a explicar-ho a l'Infant Enric. Segons aquest autor, mogut pels rumors, "encara anà a cercar aquesta illa cert Diego de Tiene, el pilot del qual, anomenat Pedro de Velasco, natural de Palos de Moguer, a Portugal, digué a l'Almirall a Santa Maria de la Ràbida, que sortiren de Faial i navegaren més de cent cinquanta llegües al Sud-oest i, en tornant, descobriren l'illa de les Flors, on foren guiats per molts ocells que veien seguir aquella ruta, essent aquests ocells terrestres i no marins, d'on es jutjà que no podien anar a descansar sinó en alguna terra"[10].

Com veiem, doncs, el paràgraf és el mateix. Fins i tot són idèntics els noms dels informadors d'En Colom: "Martín Vicente, pilot del Rei de Portugal"[11]; "Pedro Correa, casat amb una germana de la muller de l'Almirall"[12]; i "Antonio Leme, casat a l'illa de la Madeira"[13]. I, àdhuc, quan un paràgraf més avall en torna a parlar, talment com En Cases, i contradient-se ell mateix, el fa novament "gallec"[14].

¿Quines són les raons d'aquesta "badada" de fer En Pedro de Velasco ara andalús, ara gallec, ara portuguès? I, d'on neix l'error geogràfic que comet En Ferran de situar Palos a Portugal? Pel que fa a això, l'Antonio Rumeu de Armas a Hernando Colón, historiador de América, ens assevera que la relliscada "revela una ignorància tan supina en matèria geogràfica"[15] que sembla impossible de comprendre, atès que és un fet "absolutament discordant amb En Ferran Colom, autoritat en la matèria, amb unànime proclamació de savis i públic reconeixement"[16]. I, tres anys més endavant, en una ampliació monumental d'aquest mateix llibre sobre la vida i obra d'En Ferran Colom, intitulada Hernando Colón, historiador del Descubrimiento de América, rematarà: "És materialment impossible que En Ferran Colom, geògraf eminent i home de vasta cultura, pogués incórrer en la ubicació desbaratada de Palos a Portugal"[17]. Si, doncs, un home tan docte i savi en la matèria, i que –segons se'ns diu– visqué a Sevilla, a tocar del poble que esmenta; gran coneixedor de la geografia més pròxima i de la més llunyana, com també de l'obra, de la vida i dels viatges del seu pare, no podia de cap manera cometre un lapsus així, és que ens trobem davant del típic retoc del censor, com molt assenyadament ha confirmat també En Jaime Cortesão, en parlar-nos més generalment de tot el capítol que comento, i on apareix el nom i la nacionalitat d'En Vàzquez. Per ell, "el text del capítol és ple de contradiccions, fraus i foscors i fins mutilacions. En tres paràgrafs el text ha estat clarament mutilat. En d'altres, s'han desfigurat les citacions d'autors clàssics; en d'altres, a més a més, s'han fos les notes d'En Colom tot fent absurd el context"[18]. I, més endavant, comparant el text d'En Cases amb el d'En Ferran Colom, hi tornava a insistir: "El text d'En Cases concorda amb aquest en les seves línies generals i en divergeix en algun detall sense importància. A En Pedro de Velasco se li diu habitant de Palos, que situa a Portugal, error que hem d'atribuir a la ignorància del traductor"[19].

De fet, sembla molt improbable que un traductor s'equivoqui indolentment al mateix lloc que els censors retocaven en d'altres textos. I tot vindria a indicar que som davant de la mateixa desvirtuació intencionada. Però, ¿amb quin objectiu hom pretendria desnaturalitzar la nacionalitat d'En Pedro Velasco i ofuscar, així, la seva fama i la de la seva nació? Qui era aquest pilot?

El primer que s'encarà al conflicte i l'intentà resoldre va ser En Cortesão mateix. A la Historia de América y de los pueblos americanos, al volum sobre "Els portuguesos", i, més concretament, al capítol IV, dedicat a «Els descobriments en temps de l'Infant Enric i d'Alfons V», posava íntimament en relació el pilot Velasco, amb el capità de l'expedició, Diego de Tiene, i ens deia: "Diego de Tiene ha estat des de fa molt de temps identificat amb En Diego de Teive, escuder de l'infant Enric, que, efectivament, descobrí les illes de les Flors al 1452, segons els documents de l'època. A final d'aquest mateix any rebia com a premi la concessió del monopoli de la fabricació del sucre a Madeira i, al mateix temps, la seva caravel·la era també emprada en el transport de cereals a Ceuta, això que s'ha de considerar com un altre premi –la qual cosa nosaltres hem esbrinat en un document inèdit–"[20]. I afirmava: "Es tracta, doncs, d'un personatge d'existència real que, a més a més de ser navegant, posseïa una caravel·la; i queda esbrinat que un dels fets que se li atribueixen és certíssim en si mateix i en les particularitats que es destaquen en el relat. Hom dedueix també que l'observador conservava un record del fet exactíssim, tant en el que es refereix a la data com en els detalls"[21]. I reblava: "Comprovada la gran fidelitat d'aquesta part del relat, augmenten molt les probabilitats de l'exactitud de la resta"[22], entre la qual hi ha, per descomptat, En Pedro de Velasco. Justament per això, també En Cortesão es demanava intrigat: "Qui era aquest Pedro de Velasco que havia servit a les ordres d'En Teive, o, millor dit, de l'Infant [Enric], donat que l'àmbit i la durada d'aquells viatges consecutius suposen una intenció i uns mitjans incompatibles amb els recursos d'un simple escuder?"[23]. I responia: "Durant l'interrogatori esdevingut en aquest període dels testimonis contemporanis de la sortida de la primera expedició colombina del port de Palos, apareix citat per tres dels habitants de Palos, supervivents d'aquella època, el nom del pilot Pero Vázquez de la Frontera, que hauria donat informes preciosos a En Colom"[24].

Els testimonis són un tal Alonso Vélez, l'anomenat Alonso Gallego i un tal Fernando Valiente. I responen a tres preguntes en què parlen alhora d'En Pero Vázquez de la Frontera, i que es feren, la VI, al 1532 i les altres dues, al 1535. Són les següents:

"VI. Si saben que, quan l'Almirall en mig de la mar volgué fer-se enrere, En Martín Alonso persistí a continuar;

"IX. Si saben que En Martín Alonso era gran mariner i posseïdor de naus, fortuna i prestigi per posar-se en aquell descobriment, contràriament a En Colom;

"X. Si saben que En Colom concertà amb En Martín Alonso donar-li la meitat del que els Reis Catòlics prometessin"[25].

A la pregunta VI respongué l'Alonso Vélez: "Que En Martín Alonso portà avís d'En Pedro Vásquez de la Frontera, que havia anat a descobrir aquesta terra amb un Infant de Portugal i deia que, per curts, l'havien errat i s'havien enganyat per les herbes que trobaven al golf, i digué al dit Martín Alonso que quan arribessin a les dites herbes i que el dit Almirall volgués tornar-se'n, que ell no ho consentís, i que per contra seguissin tot dret perquè era impossible no ensopegar amb la terra i necessàriament ho havien de fer, perquè el dit Infant de Portugal, per no haver-ho fet, errà la dita terra i no hi arribà"[26].

A la IX pregunta, l'Alonso Gallego respongué que, efectivament, En Martín Alonso era un home ric i posseïdor d'una nau, i que En Colom era pobre i necessitat, i que ell "sentí dir a un Pero Vásquez de la Frontera, de la vila de Palos, al temps que el dit Colom vingué per voler anar en el dit viatge, que el dit Colom venia a prendre'n llengua i avís del dit Pero Vásquez de la Frontera, com a persona que havia estat criat del Rei de Portugal i tenia notícies de la terra de les dites Índies"[27].

Finalment, a la X pregunta respongué En Fernando Valiente: "Que el dit Cristòfor Colom, abans que anés a negociar amb els reis Catòlics sobre el dit descobriment, vingué a aquesta vila de Palos a cercar favor i ajut per anar al dit viatge, i s'estigué al monestir de la Ràbida i d'allà venia alguns cops a aquesta vila i parlava amb un Pero Vásquez de la Frontera, que era home molt savi en l'art de la mar, i havia anat una vegada a fer el descobriment amb l'Infant de Portugal; i aquest Pero Vásquez donava avisos al dit Colom i a En Martín Alonso Pinzón i animava la gent i els deia públicament que anessin tots en aquell viatge, i havien de trobar terra molt rica; i això ho sap aquest testimoni perquè veié el dit Colom i sentí a dir el que té dit al dit Pero Vásquez de la Frontera, i ho deia públicament per les places"[28].

A les envistes d'aquestes declaracions, En Cortesão es convencia que "cal admetre com a fet històric que un Pero Vásquez de la Frontera donà informes importants a En Colom sobre l'existència de terres a Occident, i que exercí una influència moral considerable, amb les seves categòriques afirmacions i incitacions, sobre els tripulants de l'expedició". I concloïa: "Les coincidències de temps, lloc i informes, i fins la semblança de noms, feren que En Vignaud es preguntés si el Pedro Velasco d'En Ferran Colom i el Pero Vásquez de la Frontera dels Plets serien la mateixa i única persona. Referint-se a En Pero Vásquez, comentava aquest autor: «Pot ser que aquest sigui el mateix que el Pedro de Velasco anteriorment esmentat i a qui En Colom reconeixia deure-li algunes indicacions» [...]. Per nosaltres, la clau de

la qüestió rau en la llatinització del nom, puix En Colom redactava les seves notes vulgarment en llatí, traduint (ell o el seu germà –el cas és el mateix–, perquè la cultura era semblant) a aquesta llengua. En efecte, a les notes marginals dels llibres que li pertanyeren, apareix, per exemple, Bartomeu Dias per Barth's Didacus, i Mestre Josep (el cosmògraf d'En Joan II) per Magister Yosepius. Ara bé: Vaz o Vásquez, als segles XV al XVII, prenia la forma de Velascus. N'abunden els exemples. En Mateu Pisano, a la seva Crónica de Ceuta, que redactà en llatí per encàrrec d'Alfons V, transforma tots els Vaz o Vásquez en Velascus; així Joao Vaz d'Almada és Johannes Valascus de Almatina; Nuno Vázquez de Castelo Branco, Nunus Valascus... i, de la mateixa forma, Petrus Valascus, Egidius Valascus, etc., etc. En una butlla d'En Nicolau V s'hi llegeix «Lupus Velascus de Serpa» per Lopo Vaz o Vázquez de Serpa.

"A l'edició llatina de l'oració dirigida a l'any 1485 per En Fernao Vázquez a Roma al papa Innocenci VIII en nom del rei de Portugal, s'hi diu també Ferdinandus Velascus, en genitiu: Fernandi Velasci. I als segles XVI i XVII, fins i tot es deia indistintament Vaz o Vásquez i Velazco o Velasco. Però un traductor espanyol, davant d'un nom llatí Velascus o Velasci, traduiria Velasco, més comú en castellà"[29].

I ja com a conclusió, En Cortesão adverava: "Creiem, així, poder afirmar que les notes respectives d'En Colom estaven redactades en llatí; i que el relat en qüestió es referia a un Pietrus Velascus, llatinització aquesta molt corrent de Vaz o Vásquez"[30].

Nogensmenys, li quedava encara una darrera hipòtesi per examinar. Segons l'erudit historiador portugués, "en rigor, podria admetre's que la llatinització Pietrus Velascus correspongués a un Pedro de Velasco; és a dir, a una personalitat diferent d'En Pero Vásquez. Però, en aquest cas, caldria acceptar que dos pilots residents a Palos, amb noms semblants, haguessin col·laborat amb l'infant Enric o els seus navegants i que, després, ambdós haguessin informat En Colom. El fet no seria inversemblant. Mes la hipòtesi va perdent fonament si considerem la sèrie de coincidències que es donen entre els dos individus i els fets suposadament coexistents: coincidència en la col·laboració amb els portuguesos; en la comunicació de dades importants a En Colom; en el lloc de la informació (Palos-La Rábida); a l'època de la informació; en el lloc de residència de l'informador; en el caràcter i la data aproximada del fet referit (un viatge de descobriment en temps de l'infant Enric); en la longevitat de l'informador; en un dels fets essencials referits a la informació (el viatge vers Occident); i, a més, en dues de les circumstàncies del viatge (el fet de no arribar a terra per tal com es quedaren curts, per no haver prosseguit en una mateixa direcció, i la trobada de la mar dels Sargassos). En efecte, un vaixell que navegués 150 llegües des de Faial en direcció Sud-oest, segurament trobaria aquesta mar.

"Finalment, el més exacte dels tres testimonis dels Plets, En Fernando Valiente, anomena En Pero Vásquez de la Frontera «home molt savi en l'art de la mar»; i el pilot Velasco de les notes d'En Colom que donà a aquest els informes en qüestió quaranta anys després de l'esdeveniment, revela no només qualitats extraordinàries d'observació, sinó també una ciència nàutica força perfecta per l'època, per la forma amb què dóna la longitud i la latitud de les terres pressentides. I –ja hem dit nosaltres en un altre treball– si és extremadament difícil d'acceptar aquesta múltiple coincidència en dos individus i fets distints, una doble, per no dir quàdruple impossibilitat, segons creiem, elimina en definitiva la hipòtesi de la dualitat: que En Colom, havent rebut tan notables informes de dos informadors, anotés només els d'En Pedro Velasco; i que els tres testimonis de Palos, coexistint en aquella població els dos informadors, es referissin tan sols i unànimement a En Pero Vázquez de la Frontera"[31].

Em sembla, doncs, que resta fora de tot dubte la identificació dels dos informadors d'En Colom –En Pedro Velasco i En Pero Vásquez– en un de sol. Així ho ha acceptat, sense cap mena de reserva, l'Enrique de Gandía, pel qual "Pero Vázquez de la Frontera és una figura extraordinària i incompresa. L'únic historiador que li féu justícia fou En Jaime Cortesão. Ell demostrà que aquest navegant és el mateix que En Ferran Colom i el Pare Cases esmenten amb el nom de Pedro de Velazco i en diuen que en un viatge a Irlanda s'apartà tant a l'oest que albirà les costes de Terra Nova"[32]. I, més modernament, ho ha corroborat En Juan Manzano Manzano, un dels màxims estudiosos d'aquesta mateixa problemàtica. Així, al seu llibre Cristóbal Colón. Siete años decisivos de su vida (1485-1492), ha afirmat: "Tal com creuen alguns historiadors moderns (Vignaud, Cortesão), i aquesta és opinió que nosaltres compartim, En Pedro de Velasco i En Pedro Vázquez de la Frontera són una mateixa persona"[33]. I, encara, apuntava que "llevat d'En Pedro de Velasco, [En Colom] no degué relacionar-se amb cap altre veí de Palos"[34].

Tenint ara això present, i considerant que els testimonis suara esmentats ens diuen que En Pero Vàzquez "havia estat criat del Rei de Portugal", que "havia anat a descobrir amb un infant de Portugal"; o que, de conformitat amb En Cases i En Ferran Colom, era el pilot del portuguès Diego de Tiene, em sembla molt congruent identificar-lo, alhora, amb el navegant i militar portuguès Petrus Velascus que esmenta En Mateu Pisano, a la seva sobredita Crònica de Ceuta, i el Pero Vaz que En Cortesão troba referit en un document portuguès del 1470, com a "criat de l'Infant Enric, que a la glòria sia"[35]. La identitat de càrrecs que tenen ambdós personatges –el de navegant i militar i el de criat de l'Infant Enric– i el fet que el que resideix a Palos, segons els tres testimonis dels Plets, sigui anomenat en dues ocasions amb el nom portuguès de Pero, enlloc de Pedro, és el que em porta a concloure que el Pero Vàzquez andalús o gallec

–segons el retoc– i el Pero Vàzquez portugués són, també, una sola i única persona.

En Carles Camp s'ha qüestionat recentment que aquest pilot famós pogués ser castellà. Per ell, "s'ha confirmat i contrastat que, efectivament, En Diogo de Teyde i el seu pilot Pedro Vásquez varen arribar fins a Terranova, el 1452, dins els plans d'exploració que Portugal feia per l'Atlàntic Occidental en aquells temps. Per tant, varen poder explicar-li al descobridor el seu viatge i el que havien vist. Això darrer també se sap que és cert. Però, En Pedro Velázquez o Vásquez aquest, era de Palos? Costa molt de creure que En Diogo de Teyde, pel seu importantíssim viatge a l'Atlàntic Occidental, s'endugués un pilot estranger i, a més, del Regne de Castella, el gran enemic de Portugal, quan en el seu país n'hi havia tants i de tan bons. La realitat és que aquest home era portuguès. És l'única explicació versemblant"[36].

A les acaballes del segle XIX, ja el féu portuguès En Fernández Duro, atenint-se al fet que constés com a tal "en d'altres documents"[37]. Com a portuguès l'esmenta també En Juan Ginés de Sepúlveda a la Historia del Nuevo Mundo, car ens diu que En Colom "s'informà per cert portuguès dels detalls d'aquell viatge"[38] i, així mateix, ho fa En Tomé Cano, al 1611, a la seva Arte para fabricar y aparejar naos. Aquest autor, en parlar-nos dels portuguesos i de les seves navegacions, comenta que sortí "d'entre ells el mariner que primer que cap altre donà notícia del nou orbe de les nostres Índies Occidentals i la relació de tot el seu viatge i la deixà a l'astut Cristòfor Colom"[39]. I ens assegura que el que ens diu "és així cosa certíssima fora de tota opinió i que així es comenta i se sap avui"[40].

En Gonzalo Fernández de Oviedo també el situa a Portugal, d'on el fa sortir i tornar amb la notícia de les noves terres que referirà al futur Descobridor[41], a més de reconèixer que alguns "el fan portuguès"[42]. La informació de l'Oviedo és prou reveladora. No tant per ella mateixa, sinó perquè En Ferran Colom ens comenta que treu d'aquest autor el text que ens forneix. Narra En Ferran: "En Gonzalo Fernández de Oviedo refereix a la seva Història de les Índies que l'Almirall tingué en el seu poder una carta on trobà descrites les Índies per un que les descobrí abans; la qual cosa s'escaigué de la forma següent: un portuguès, anomenat Vicente Dias..."[43]. Però el que explica, a partir d'aquí el fill del Descobridor, sorprenentment, no s'ajusta en absolut amb el que relata l'Oviedo. Hàbil, com de costum, En Cortesão també ha denunciat l'adulteració d'aquests paràgrafs i ens ha exposat: "La història d'En Vicente Dias no té res a veure amb la que refereix l'Oviedo, per tal com aquesta tracta del cèlebre viatge del pilot anònim. En Vignaud ja ho havia comentat: «En Ferran Colom esmenta la història del pilot anònim per donar, tot seguit, una explicació incomprensible. Relata la història d'En Vicente Dias que no té cap relació amb la del pilot anònim. En Cases, que explica igualment la història d'aquest Dias, de cap manera no relaciona aquestes dues aventures, encara que té a la vista el text original d'En Ferran Colom; o, cosa més probable: aquesta pretesa rectificació no es trobava al text original de la Història»"[44]. I En Manzano, que també s'adona de la incongruència, rebla el clau, tot assegurant-nos que "el lector s'haurà quedat atònit davant l'exposició de l'esdeveniment que ens ofereix En Ferran. Quina relació té el relat ferraní del viatge d'En Vicente Dias amb la del pilot fet per l'Oviedo? Absolutament cap. En vista d'això, ens preguntem: què pretén aconseguir En Ferran amb aquesta burda suplantació del relat de l'Oviedo?"[45]. I assegura que "ens trobem davant una hàbil maniobra [...] per desviar l'atenció dels lectors de la veritable història del pilot anònim. Aquesta aventura es coneixia perfectament a l'Espanyola, puix corria de boca en boca entre la gent del poble. L'Oviedo, en referir-la a la seva Història, contribuïa a divulgar-la entre els seus lectors de dins i fora d'Espanya. Per aquesta via, la pintoresca historieta seria coneguda de tothom. En aquestes circumstàncies, quan En Ferran es decideix a escriure la Vida del seu pare i a exposar-hi les raons o indicis que mogueren l'Almirall a dur a terme la seva empresa, de cap manera no podia ignorar, o deixar de banda, un relat com aquest"[46]. Per En Manzano és evidentíssim que hi ha hagut una "tergiversació del relat del pilot anònim –falsificació que ens recorda la de la famosa carta d'En Toscanelli–"[47].

Es fa, per tant, ben palès que En Ferran Colom no podia dir que seguia i resumia un text que no existia. Sinó que els textos han estat retallats a voluntat pels censors. Segons En Cortesão, aquestes narracions "foren suprimides intencionadament, com a coses perilloses per als objectius que es proposava la història de l'Almirall"[48]. Però, per què? Quina relació hi ha entre la supressió d'aquest paràgraf i els retocs perpetrats en la nacionalitat d'En Pero Vàzquez? Vegem-ho.

Per En Sepúlveda, aquest portuguès que informa de les noves terres americanes a En Colom i el pilot anònim que també li n'assabenta, són la mateixa persona, atès que el relat discorre amb un únic protagonista informador. Segons En Sepúlveda, En Colom "fou el principal promotor del viatge seguint la pista d'un expert navegant portuguès. Quan es dirigia per l'oceà rumb a Gran Bretanya, una forta tempesta dugué la nau amb què viatjava amb uns pocs [mariners] a les illes dites dels Lucayos"[49]. En tornant, quasi tots van morir, menys el pilot, que li va facilitar "els detalls del viatge i dels llocs i regnes recorreguts, com també la forma de navegar fins allà"[50].

L'Antonio d'Herrera també ho exposa de la mateixa tenor, tot atribuint les gestes del pilot anònim a En Pedro de Velasco[51] i les de qui informa En Colom també a un portuguès, veí de Palos. Però ja no es diu Pero Vàsquez o Pero

Velasco, sinó Diego Velázquez[52]. De nou, doncs, l'evidència del retoc ens indica la importància de la desnaturalització del navegant.

Sigui com sigui, aquest Diego Velázquez és qui "va afirmar a En Cristòfor Colom, al monestir de Santa Maria de la Ràbida, que es va perdre a l'illa del Faial, i que van anar cent cinquanta llegües pel Llebeig, que és el Sud-oest: i que a la tornada descobriren l'illa de les Flors, guiant-se pels molts ocells que veien volar cap allà"[53]. És a dir, que ara podem saber que la història del pilot anònim i d'En Pero Vàzquez, que informa En Colom –segons els textos– a Palos, són una sola història, desglossada en dues parts. En una –llevat dels casos en què se'ns diu explícitament que el seu nom és Pero Vàzquez–, l'informador tan sols és un portuguès qualsevol –si no se'l fa, com hem vist, andalús o gallec– i, en l'altra, el censor ja l'ha convertit en pilot totalment anònim, sense record possible.

La identificació d'aquests dos mariners en un de sol, tal com jo la consigno aquí, ja la va intuir l'Enrique de Gandía. I si bé no li acabà de dedicar una atenció més fructífera, sí que, almenys, ens deixà dit: "La història d'En Pero Vàzquez de la Frontera és, a parer nostre, el nucli històric que donà origen a la tradició, mal anomenada llegenda, del pilot anònim que informà En Colom de l'existència de terres occidentals. Som els primers a anunciar aquesta interpretació i creiem que la nostra tesi no està desorientada"[54]. No només no estava desencaminada la hipòtesi d'En Gandía, sinó que la va encertar de ple, puix l'Herrera –com acabo de mostrar– anomena també el pilot anònim "Pedro de Velasco"[55]. Amb la qual cosa ara som conscients que tant el pilot anònim com el pilot d'En Diego de Teive tenien el mateix nom i, en conseqüència, eren la mateixa persona.

Amb tot, el procés perpetrat amb infinitud de retocs a fi i efecte de fer desaparèixer aquest rellevant militar portuguès de les cròniques, es pot seguir amb prou facilitat. Suara he mostrat com En Sepúlveda ja no donava el seu nom. Tampoc no ho fa el Pare Josep Ça Costa, tot i que relata els fets[56]. Ni tampoc no ho faran ni l'Oviedo, ni En Gómara. Mentre que el primer ens diu que "aquest pilot era molt íntim amic d'En Cristòfor Colom"[57], l'altre ens consigna que "es va morir sense poder fruir de les Índies" i que "ni tan sols no ens quedà el nom d'aquell pilot, puix totes les altres coses amb la mort fineixen"[58]. D'haver estat realment així, un home anònim, sense possibilitat d'escatir-ne els orígens, cap cronista no hauria pogut saber que era portuguès, criat de l'Infant Enric i que es deia Pero Vàzquez, tal com també consta pels testimonis que així ho havien declarat, de forma oficial, als Plets. Se li esborra el nom, perquè, si les cròniques delataven qui era i quina nacionalitat tenia, i a quin lloc En Colom l'havia anat a cercar a fi que li exposés tots els ets i uts de les seves descobertes oceàniques, hom hauria pogut saber la pàtria de la resta de tripulants i l'autoria nacional del descobriment d'Amèrica. Per això mateix, a poc a poc, se l'anirà castellanitzant.

Com a castellà ja consta, a l'obra d'En Joan de Castellar, Elegías de Varones Ilustres de Indias. Segons aquest escriptor, En Colom vivia a l'illa de Madeira, on "A pobres peregrinos hospedaba/ Dándoles de lo poco que tenia,/ Y entre ellos hospedó con pia mano/ Una vez un piloto castellano"[59]. Però, serà finalment als Comentarios Reales de los Incas, de l'Inca Garcilaso de la Vega, de 1609, que el pilot castellà, tot i que se'ns diu que "el nom del qual encara no sabem"[60], serà paradoxalment anomenat "Alonso Sánchez de Huelva"[61]. No és pas gratuït que En Manzano trobi la versió d'En Garcilaso "molt sospitosa"[62] i que En Baldomero de Lorenzo, davant de la impossibilitat de trobar-ne referències documentals fefaents, al marge de les cròniques sobredites, es pregunti si "¿l'Alonso Sánchez ha estat sempre un personatge llegendari, fill només de la imaginació popular i que només ella n'ha conservat el nom?"[63]. En aquest mateix sentit, s'ha manifestat també l'Ulloa, car escriu: "En Lorenzo y Leal i els més fanàtics alfonsistes, fins i tot En Fernández Duro, han cercat en va aquest pilot Alonso Sánchez de Huelva, del segle XV, en cròniques i arxius. Ni a Huelva, ni a Sevilla, ni a Simancas, ni a Madrid, ni en cap llibre imprès o inèdit, ni en cap document, no es troba la més mínima traça d'aquest pilot"[64]. Nogesmenys, En Fernández Duro no va voler deixar de constatar que, als Comentarios Reales, En Garcilaso "se li ocorregué donar nova forma a la tradició"[65]. O sigui, que hi havia una tradició vigent, que "havia escoltat del seu pare i d'altres conqueridors del Perú, amb detalls que no se li havien esborrat de la memòria"[66], i que recollien tots els cronistes d'Índies, però que el seu text, de forma inversemblant, capgira del tot. Tanmateix, serà al capdavall aquest nom el que repetiran, sistemàticament d'ara endavant, la majoria de cròniques, entre les quals hi ha les Varias Antigüedades de España, África y otras provincias, d'En Bernardo de Aldrete, de 1614[67]; els Varones Ilustres del Nuevo Mundo, d'En Fernando Pizarro y Orellana, de 1630[68]; o el Compendio de la Vida de los Señores Reyes Católicos de España D. Fernando y Dª Isabel, d'Onofre de la Barreda, de 1631[69]; per bé que, de tant en tant, com a les Empresas Políticas, d'En Diego de Saavedra, redactades al 1640, se li torni a obliterar el nom i se'l faci "biscaí"[70]. Ara bé: atès que tots aquests cronistes no podien saber aquest nom de cap altra font, ja sia perquè ningú no l'esmenta ni n'hi ha cap altra referència documental, ja sia perquè quan ho feien citaven el nom d'En Pero Vàzquez; però especialment perquè En Garcilaso, fins i tot, ens diu que recull part del seu relat de la Historia General de las Indias, d'En López de Gómara[71] i del Pare Josep Ça Costa[72], que tampoc no en donen el nom, és lícit i necessari inferir-ne, per arribar a fer sentit textual de tot plegat, que senzillament el nom d'Alfonso Sánchez és un invent improvisat i tardà del censor, que substitueix el nom històric i autèntic del portuguès Pero Vàzquez.

I així sembla que ho ha intuït En Juan Gil, car en parlar-nos de l'aparició del nom de l'Alfonso Sànchez a la llegenda, ens diu: "Només molt tardanament es va donar nom a aquest pilot anònim, que va passar a dir-se Alonso Sànchez de Huelva d'ençà dels Comentarios reales de l'Inca Garcilaso de la Vega. Però cal advertir que al segle XVII es quan comencen a forjar-se magnes superxeries entorn als protagonistes, majors i menors, d'aquest Descobriment ja llunyà"[73].

Si m'he estès fins aquí en totes aquestes consideracions i he mostrat les contradiccions insalvables, les ofuscacions, els retocs, els canvis de nacionalitat, la separació d'una sola història i d'un mateix personatge en dues aventures diferents i dos navegants separats, és perquè la pàtria portuguesa d'aquest pilot que informa En Colom d'unes terres a l'Atlàntic, posava colpidorament en perill la versió d'unes Índies castellanes, d'una descoberta castellana i una subsegüent colonització i conquesta americanes exclusivament castellana.

Ja he exposat la documentació que fa d'aquest pilot-informador un navegant portuguès, vinculat a la cort de Portugal i al servei de l'Infant Enric. Ara em cal apuntar que En Diego de Teive, de qui En Pero Vàzquez era pilot a la seva expedició sobredita, tenia un nebot dit Diego Vaz de Teive[74]; la qual cosa implica, de retop, que En Pero Vaz o Vàzquez era, alhora, parent d'En Diego de Teive i que, per tant, era forçosament portuguès. Més endavant tornarem a trobar junts els Teive i els Vaz a la conquesta de Ceuta. A això, caldria afegir-hi que no hi ha cap document a Andalusia, al marge de les cròniques oficials i adulterades del descobriment d'Amèrica, que ens parli d'aquest Vázquez de la Frontera, "home molt savi en l'art de la mar", i sí, en canvi, que hi ha una documentació notable a Portugal sobre En Pero Vàzquez de Saavedra.

Així ho ha remarcat En Cortesão, en assegurar-nos que "hi ha documents portuguesos en arxius nacionals i estrangers que reforcen la prova de l'existència d'un Pero Vasquez, navegant, al servei de Portugal, a l'època no distant de la de l'Infant Enric i que això mateix no ho podem dir de qualsevol Pero Velasco"[75]. A més a més, en descrèdit de la seva estada a Andalusia i, concretament a la vila de Palos de la Frontera, hi ha d'altres arguments històrics a tenir en consideració. Entre ells, el fet que, durant la guerra civil de Castella, que va enfrontar el bàndol d'Isabel –germana d'Enric IV– contra el de la seva neboda Joana la Beltraneja –filla d'aquest i muller d'Alfons V de Portugal–, quan el rei Ferran intentà protegir la costa andalusa i la seva frontera marítima amb Portugal –o sigui, exactament la mateixa zona costera de Palos de la Frontera–, no encomana aquesta tasca militar als "grans mariners andalusos de Palos", que les cròniques ens diuen que hi havia, sinó que hi envia un estol de quatre galeres de l'armada del rei de Catalunya, capitanejades per l'Andreu Sunyer[76].

L'estol català va trobar la mar tan desguarnida que encara es va permetre d'entrar a Portugal per la boca del riu Faro, on, d'acord amb En Çurita, "hi escometeren un corsari anomenat Àlvar Mendes, que estava reparant els seus vaixells en aquell riu"[77]. En Vicens i Vives esmenta dos capitans més d'aquest estol: l'Àlvar de la Nava i En Joan Valentí Boscà, "que operaven al Guadalquivir i enviaven pertrets de guerra, sobretot enginys mecànics, per enderrocar els murs de les fortaleses"[78] i assegura que En Joan II, amb la finalitat d'ajudar tant com li fos possible els reis de Castella, envià tropes valencianes a atacar el marquesat de Villena[79].

La nacionalitat portuguesa d'En Pero Vàzquez ve, a més a més, palesada per la documentació de la Cancelleria règia d'En Pere de Portugal, quan aquest fou rei dels catalans, entre 1464 i 1466. Així, sabem per una carta del rei Pere, datada a Barcelona el 6 de setembre de 1464, i adreçada, per mitjà d'En Bartomeu Garí, al seu cosí "l'Il·lustre micer Antoni de Borgonya, Capità General de l'Armada del Duc de Borgonya, contra els turcs", a En Simó de Laleny i a "mossèn Pero Váez de Saavedra"[80], a fi que vinguin a ajudar-lo a Catalunya, que aquest militar portuguès es trobava lluitant contra els turcs a les ordres del Duc de Borgonya. En Martí de Riquer ho corrobora en el seu estudi sobre En "Pedro Vázquez de Saavedra i Tirant lo Blanc", car ens confirma que "a partir de l'any 1464 Pedro Vázquez de Saavedra acompanya Antoni, bastard de Borgonya, a les seves expedicions navals pel nord d'Àfrica, en les quals també participava Simon de Lalaing, oncle de Jacques, com recullen les Mémoires d'Olivier de la Marche, el qual narra l'ajut que donaren als portuguesos de Ceuta i el retorn de l'estol per Roma i Marsella"[81]. Atenint-nos a l'epistolari del rei Pere, no sembla que l'ambaixada a Borgonya tingués gaire fortuna, perquè, al cap d'un mes, el monarca català repetí la seva demanda. En Riquer ens apunta que quan el missatger Bartomeu Garí anà a Borgonya, "en aquella ocasió el bastard i Pedro Vázquez estaven navegant per la Mediterrània"[82]. Per això mateix, el 10 d'octubre de 1464, el Conestable torna a escriure a l'Antoni de Borgonya, a En Simó de Laleny i "al magnífic mossèn Pero Váez de Saavedra, capità de galeres", anunciant-los la visita d'En Bertran Ramon Çavall i d'En Jaume Pellicer, secretaris reials, en demanda d'ajut[83]. Dos dies després, el 12 d'octubre, aquests emissaris partiran de Barcelona cap a Marsella i Toló, amb ordres precises del rei sobre el que han de tractar amb els capitans de l'armada borgonyona. Les instruccions fan: "Primerament los mana lo dit Senyor que junts que sien en Marsella o en Toló, primer o ans de parlar ab algu sien ab Maestre Berga, qui els informara de l'esser del negoci, e apres, a consell seu, sien ab mossen Pero Vaez, capità de les galeres, e a aquell daran la lletra que se'n porten molt extensa per la qual veurà la voluntat del dit Senyor, ultra la qual lo exhortaran e animaran a la venguda per tots aquells talls de paraules que a ells parra esser

pertinents”[84]. I afegeixen: “Per ço lo dit Senyor Rei qui te los dits capitans per cosins e parents molt cars per causa de la casa de Borgunya que te en no menor grau sua que la propia sua, es persuadeix no li falliran e desitja lo dit Senyor que la honor e utill que a altres valedors porra succeir a ells davant totes potencies sia atribuida e diferida, e en ell derivada”[85].

Així mateix, el rei els comentava que “la qual empresa acabada, si alguns volran aci restar, seran ben tractats e colocats”[86]. I acabava oferint-los títols i terres: “E significaran mes que venint lo bastard de Borgunya, lo dit Senyor lo fara duc e li dara terres e viles. E si ell no venia e vendra lo bastard de Brabant o altre que conduesca mil combatents, lo dit Senyor lo fara comte d’un comtat honrat, e a mossen Pero Vaez dara una honrada baronia o vescomdat”[87].

Les paraules sobredites deixen palès que En Pero Vàzquez de Saavedra era “parent” i “cosí” del rei Pere; afirmació que En Martí de Riquer amplia, en innovar-nos que eren cosins germans[88].

Tal com observa En Riquer, En “Pedro Vázquez de Saavedra, devia respondre a Pere el Conestable en manera que aquest acudiria al seu auxili. Però passaren dos anys sense que ho fes, i el 30 d’abril de 1466 escriví, des de Manresa, una nova lletra”[89] al “magnífic mossèn Pero Váez Saavedra, cavaller”[90], per la qual li comunica, mitjançant el seu servidor Robinet de Bohí, que ha rebut la seva carta, junt amb d’altres dues de la Duquessa de Borgonya, i li promet el tracte més humà, amb honres i favors, si es decideix a venir amb les seves gents a Catalunya[91].

L’interès del Conestable per aconseguir el suport dels borgonyons és comprensible si tenim present que el monarca català era el nebot de la Duquessa de Borgonya[92]. Tal com ens diu En Joseph Calmette, “si l’aliança francesa fallà al rei Pere, l’aliança borgonyona no li pogué ser més preciosa”[93]. La Duquessa ajudà el seu nebot amb homes i naus[94]. Els borgonyons que arribaren a Catalunya participaren a la batalla de Calaf[95], on, segons narra En Çurita, “quasi tots hi moriren lluitant”[96]. La qual cosa motivà les futures demandes insistents del rei en cerca de més ajut militar.

Entre el 30 d’abril i el 6 de maig propsegüent, el rei Pere rebé la contesta d’En Pero Vàzquez, car aquest darrer dia el Conestable tornà a escriure, des de Manresa estant, a la Duquessa de Borgonya demanant-li nous auxilis. A la carta, li notificava que “per la lletra e avis del magnifich e ben amat nostre Pero Vaez Saavedra e per vostres lletres havem sabut lo que scrit li haveu en nostre favor”[97].

No puc documentar la data exacta de la seva arribada a Catalunya. Però sí que podem assegurar que ja es trobava aquí al 1473. La dada ens la forneix, novament, En Riquer. Per ell, “el 27 de maig del 1473, al setge de Perpinyà, Jean de Jouffroy, cardenal d’Albi, que militava a l’exèrcit de Lluís XI de França, trameté a Joan Ramon Folc, comte de Cardona i de Prades, una violenta lletra de batalla que començava amb aquests mots: «Lo gran Vasco m’ha vui reportat que hauríeu renegat Déu que si poríeu pendre mossè de Bressa e a mi, vós nos faríeu penjar, que és cosa bé de dubtar d’un valent cavaller com jo entenc que vós sou». Significa això que el nostre Pedro Vázquez de Saavedra es trobava aleshores entre els militars francesos que lluitaven contra Joan II, i en relació amb el cardenal d’Albi i Felip de Savoia, senyor de Bresse”[98]. Com que, pel setembre de 1469, En Pero Vàzquez era a Anglaterra formant part d’una ambaixada del duc de Borgonya[99], i el maig de 1473, com hem vist, ja era a Perpinyà, puc tranquil·lament aventurar que arribà a Catalunya entre el 1470 i els primers mesos de 1473.

No era aquest l’únic Vàzquez que prengué part a la Guerra Civil, al costat del bàndol de la Generalitat, o al costat del mateix rei Pere, en vida d’aquest. Tal com ens reporta En Martínez Ferrando, “molt afectes al sobirà són també els personatges que porten el cognom Vaz, Vàez o Vàzquez. Entre ells, figuren en primer terme, En Roderic Vàzquez, secretari major reial, que a final de febrer de 1464 es trasllada a Castella, comissionat pel rei Pere, per estrènyer els llaços d’amistat amb Enric IV”[100]. El seu germà Àlvar Vàzquez és també a Catalunya i el 21 de setembre del 1465 el rei anuncia a la seva germana Felipa, l’anada d’aquest cavaller a Portugal per gestionar diversos assumptes[101]. Amb ells hi ha mossèn Pere Vàzquez, Comanador i Clavari de l’Orde d’Avis. El 8 de maig de 1464 rep instruccions del sobirà sobre assumptes a tractar amb el comte de Ceuta, al Nord d’Àfrica i amb l’Alfons V de Portugal, allà on el trobi[102]. Així mateix, hi trobem alhora documentat En Ferran Vàzquez, que es trasllada a la cúria pontifícia, com a emissari del rei Pere, per instruir el bisbe de Silves, Àlvar Yàñez, i el seu germà Alfons Yàñez a fi que informin detalladament al Papa de la defecció del Prior de Navarra i d’altres qüestions polítiques[103]. Finalment, En Martínez Ferrando, ens advera de la presència d’altres personatges de cognom Vaz, Vàez o Vàzquez, com En Diego Váez, sobreatzembler reial; En Ferran Vaz de Penelas, En Pero Vaz de Siqueira[104] i En Joan Vazques, emissari reial[105]. I encara tindríem En Joan Vaz d’Almada, comte d’Abranxes, que s’acabarà casant amb l’Elionor de Pallars, germana del comte Hug Roger de Pallars[106], “únic personatge que no va obtenir el perdó de Joan II”[107]. Segons En Martínez Ferrando, “l’Almada no quedà a la saga de l’Elionor en aportació de béns... en poder de l’enemic, com, per exemple, el comtat d’Oliva amb totes les seves viles i castells, situat al regne de València”[108]. I “a la mort de Pere IV es passà al partit de Joan II”[109].

En Pero Vàzquez de Saavedra, nogensmenys, sí que restà a Catalunya en acabar-se la guerra. El 12 de març de 1476, el trobem al costat de l'Antoni de Geraldino formant part d'una ambaixada que En Joan II enviarà a la cort de Borgonya[110]. Amb tot, sembla que degué passar algun fet prou important o que hi degué haver certa desavinença profunda entre ell i el rei, perquè l'any següent de 1477, talment com feren d'altres militars addictes a la causa de la Generalitat, En Pero Vàzquez es llançà a la mar fent de corsari i atacant les viles i les naus catalanes del bàndol joanista.

Així, consta que participà en un atac al port de Barcelona. A la lletra de queixa que els consellers barcelonins enviaren al príncep Ferran, el 1r de març del 1477, li notificaven que "En la plage de aquesta vostra ciutat són arribades tres calaveres armades; de la una se diu esser senyor Ferran d'Aries Sayavedra, de la altra Pero Vascas de Sayavedra e de la terça Gonsalbo de Struyaga, e los patrons se dien Diego de Mora, de Civilla, Joan Rodrigues Storiano, de Civilla, e Vicens Anes Pinson, de la vila de Pals"[111].

Els consellers notifiquen al príncep que els corsaris, després que "en tots los lochs de la costa de aquest vostre Principat són stats avituallats e tractats com a jermans de tots"[112], i havent "acceptats e rebuts tants plaers, cortesies i beneficis, han robades quantes fustes han trobades, axi de ciutadans de aquesta vostra ciutat com de altres poblats en aquest vostre Principat, portant-se'n violentment lurs robes e mercaderies, e signantment, trobant als Alfachs un balaner d'En Galceran Andreu, per força li han levades e robades vint sachas de lanes e una bala de flassades qui sus dit balaner eren carregades del honorable Mateu Capell, mercader de aquesta vostra ciutat, home molt virtuós, molt amant lo servey de la Serenitat Vostra"[113].

En comentar aquesta carta, la Montserrat Rodríguez Fita ens fa adonar de la intencionalitat política de l'atac sobre les mercaderies que En Mateu Capell tenia a la nau d'En Galceran Andreu. Diu la Fita que aquell "era, per tant, un amic de la corona i partidari del rei durant la guerra, ja que, per exemple, el 20 de març de 1466 –és a dir, en plena Guerra Civil– Mateu Capell havia concedit un préstec al pare de Ferran el Catòlic, Joan II. És a dir, que és un atac a un ciutadà del bàndol reialista; i això pot ser considerat només com una casualitat, però també pot pensar-se que es tracta d'un acte realitzat amb plena consciència i intencionalitat amb l'objectiu d'actuar indirectament contra la monarquia, atacant els seus aliats o simpatitzants. Aquest fet ens indicaria que, un cop acabada la guerra, hi hauria un sector de la societat catalana que continuaria oferint resistència a la monarquia mitjançant, per exemple, aquests atacs piràtics"[114].

És molt possible que l'abandó d'En Pero Vàzquez del bàndol joanista pugui tenir relació amb les continuades revoltes de militars addictes a la causa de la Generalitat, que es van anar donant arreu del Principat molts anys després de finida la guerra. Aquest podria ser el cas de la sublevació d'En Diego d'Almeida o Almada, germà d'En Joan Vaz d'Almada i, conseqüentment, parent d'En Pero Vaz de Saavedra, que al 1478, resisteix a Linyola, al costat de l'Hug de Cardona (marit de l'Elfa d'Almada i cunyat, per tant, dels sobredits Diego i Joan d'Almada[115]), l'escomesa de les tropes del rei Joan[116]. La meva suposició ve confirmada per una carta dels Reis, datada el 15 de desembre del 1477, presumiblement a Sevilla –segons el document– per la qual se'ns assabenta que En Pero Vàzquez de Saavedra ha estat desposseït del seu càrrec "perquè està en deservei de Ses Alteses"[117]. I en una carta de mercè feta a favor d'Hurtado de Mendoza, el 12 de febrer de l'any següent de 1478, s'especifica que es priva En Pero Vàzquez del seu càrrec "perquè pertany al partit del mariscal Fernando Arias de Saavedra"[118], que, com hem vist, era un altre dels corsaris que ataquen les costes catalanes i el port de Barcelona. El perdó no va ser concedit "al mariscal de Saavedra i a tots els seus partidaris", ni la restitució de l'ofici d'En Pero Vázquez de Saavedra, fins al 30 de setembre d'aquell mateix 1478[119].

Com veiem, En Pero Vàzquez va ser un home ben conegut a la seva època. De nou, En Martí de Riquer, en parlar del Tirant lo Blanc, ens fa veure el militar portuguès com si fos un dels inspiradors de la figura i dels fets de l'heroi de la novel·la, juntament amb d'altres personatges militars coetanis, els quals "eren molt coneguts i populars entre la gent interessada pel que s'esdevenia a Europa"[120]. Afegeix que En Pero Vázquez de Saavedra, "igual que Tirant, es donà a conèixer com a excel·lent junyidor a Londres i fou després capità de galeres borgonyones que acudiren en auxili de Constantinoble"[121]. I, pel que fa a la seva relació amb En Joanot Martorell, En Riquer remarca: "Pedro Vázquez de Saavedra es donà a conèixer com a gran junyidor en una batalla privada contra Sir Richard Woodvile, celebrada en Westminster el novembre de 1440; i com que consta que Joanot Martorell visqué a Londres almenys des del març de 1438 fins al febrer de 1439, és presumible una relació personal entre tots dos, i que el novel·lista, en imaginar el seu Tirant lo Blanc tingués presents la vida cavalleresca i militar de Pedro Vázquez de Saavedra.

"Martorell procedeix, doncs, ornant el seu protagonista amb elements almenys de quatre personatges històrics: un del temps passat, Roger de Flor, i tres de contemporanis: Geoffroy de Thoisy, János Húnyadi i Pedro Vázquez de Saavedra"[122].

Ara bé: si, tal com ha apuntat tan intel·ligentment En Josep Guia, l'autor del Tirant lo Blanc no és En Joanot Martorell,

sinó En Roís de Corella[123], company d'armes del príncep Carles de Viana[124] i, posteriorment, antijoanista notori, al qual rei tractà de "tirà" a la seva correspondència[125], seria més natural d'entendre que l'autor del Tirant va conèixer En Pero Vàzquez a Catalunya i que, o bé per raó de la seva fama internacional de militar, o bé per la seva vinculació a la causa revolucionària i antijoanista, En Corella el prendria com a model històric en senyal d'amistat, afinitat ideològica i homenatge públic.

A favor d'aquesta conjectura hi ha el fet que els Saavedra són també a València a final del segle XV. Així ho sabem per una reclamació del 31 de juliol de 1494 d'En Diego de Sayavedra, per la qual es queixa que quan ell i la seva dona, Catherina de Blanes, veïns de València, es traslladaven a Sicília, foren agredits, entre Vilajoiosa i Benidorm, per dues galeres armades franceses[126]. I també hi havia d'haver estat En Joan Vaz d'Almada, car, com he indicat, el rei Pere li atorgà el comtat d'Oliva "amb totes les seves viles i castells", entre les quals hi sobressurt especialment Gandia, vila natal d'En Roís de Corella.

Ultra saber, pels cognoms, que En Joan d'Almada i En Pero Vàzquez eren parents, també som conscients que el pare d'En Joan d'Almada va ser l'Àlvar Vaz d'Almada, el qual, segons En Martínez Ferrando, "probablement acompanyà en alguns dels seus viatges famosos el duc Pere de Coïmbra, casat amb Na Isabel d'Urgell, filla d'En Jaume el Dissortat"[127], pares ambdós del rei Pere. Segons aquest historiador, "nota principalíssima a la vida romàntica de l'Àlvar Vaz d'Almada fou la seva gran amistat amb l'esmentat Pere de Coïmbra, la qual adquirí major relleu a través dels anys en què aquest actuà com a regent del regne lusità a la mort del seu germà, el rei Duarte. Dita amistat, l'Almada la mantingué fins a l'últim extrem; o sigui, fins a deixar-se matar per En Pere a la tràgica batalla d'Alfarrobeira, en què l'Alfons V vencé la rebel noblesa portuguesa, acabdillada pel de Coïmbra"[128]. L'Àlvar Vaz d'Almada va intervenir a la històrica batalla d'Azincourt i "fou tan valerós el seu comportament en aquesta ocasió que l'Enric V d'Anglaterra li atorgà el títol de comte d'Abranxes, vinculat a la localitat del mateix nom a Normandia"[129].

Si, doncs, com apuntava En Guia, l'autèntic autor del Tirant fos En Roís de Corella, ara prendria un sentit revelador que, talment com havia fet amb En Pero Vàzquez, també homenatgés el pare d'un dels altres defensors de la causa antijoanista: l'Àlvar Vaz d'Almada, comte d'Abranxes. Així, paral·lelament als fets històrics, també apareix al Tirant un vescomte d'Abranxes, capità d'un estol de galeres que arriben a l'Imperi Grec, "cosí germà de Tirant"[130], que també "havia estat patge del rei de França e havia'l fet vescomte de Branches"[131].

Avaluant que el rei Pere i En Pero Vàzquez eren cosins germans, i si la meva conjectura de fer parents també els Vaz d'Almada i els Vaz de Saavedra fos alhora demostrable, ara tindríem que quan En Corella fa el comte d'Abranxes cosí germà de Tirant, el personatge històric que s'amagaria al darrera de l'heroi novel·lesc hauria de ser necessàriament el rei Pere. Això també explicaria, si podem entendre que En Corella dibuixa els dos Abranxes –pare i fill– en un sol home, que aquest militar, talment com En Joan d'Almada va lluitar al costat del Conestable, també lluités al costat de Tirant.

Diu la novel·la que, "sabent com Tirant tenia feta molt gran empresa de guerra molt justa contra infels, e havia vençudes moltes batalles, e continuava la guerra, lo Vescomte, per les grans pregàries de la mare de Tirant, e per voler exercir lo gentil estil de les armes, emprengué ab altres cavallers e gentilshòmens de venir en ajuda de son cosí germà"[132]. Consegüentment, també concorda ara la història amb la literatura en el fet que mentre Pere IV atorgà el comtat d'Oliva a Joan d'Almada, a l'ensems el Vescomte d'Abranxes, cosí de Tirant, obté de l'Emperador de Constantinoble el comtat de Benaixí "en premi de sos treballs"[133].

Però el paral·lelisme més evident de tots i que acaba per confirmar de ple el que vinc exposant fins aquí és que si el vescomte d'Abranxes porta el cos de Tirant, un cop mort, a Bretanya[134], "lo noble don Johan de Branxa, portoguès"[135] consta a la llista que dóna En Jaume Çafont, al seu Dietari dels fets d'una Guerra Civil que presencià personalment, dels qui, en l'enterrament del rei Pere, "portaren lo dit cos alt sobre los muscles"[136]. I, per això mateix, ara prenen sentit aquells mots d'En Riquer que ens deien que "Tirant reuniria les condicions pròpies del Príncep i les del Conestable"[137].

Finalment, tot plegat esbandiria el dubte intel·lectual, arrossegat fa decennis, de l'autèntic destinatari de la novel·la del Tirant, que no podia ser, com diu el text imprès, En Ferran de Portugal –el qual nom fou introduït pels censors–, sinó tan sols i únicament En Pere de Portugal, autèntic "rei expectant" i, finalment, rei "regnant" de Catalunya, a la causa del qual estava totalment vinculat En Roís de Corella.

Resta, doncs, fora de tot dubte que En Pero Vàzquez i En Joan d'Almada havien de ser a Catalunya i hi havien de ser molt coneguts i admirats perquè En Corella els homenatges públicament al seu Tirant lo Blanc. Però és que, a més, resta indubitable que, entre 1473 i 1477, En Pero Vázquez de Saavedra està documentat al nostre país: o bé assetjant Perpinyà, o fent d'ambaixador del rei Joan o atacant la costa catalana i el port de Barcelona. Tenint, doncs, davant aquesta nova aportació documental, cal revisar un fragment de la llegenda del pilot anònim que aparegué "al marge

superior del primer foli d'una edició de les obres d'En Pere Màrtir [d'Anguera] (Sevilla, 1511) que fou propietat del fiscal Fernando José de Velasco (avui a Madrid, BN, R/3436)"[138]. El text ens diu que En Cristòfor Colom, "durant molts anys habità a Portugal, a l'illa de Madeira, on arribaren per atzar uns [mariners] d'aquell país que havien navegat amb una gran tempesta i havien arribat a les illes últimament descobertes; i quan el pilot emmalaltí de mort, ell en persona donà notícia d'aquelles regions al sobredit Cristòfor [Colom] a l'any 1475"[139].

Ara bé: a l'any de 1475 En Pero Vàzquez, com hem vist, és a Catalunya. I no hi arriba i s'hi mor, després de parlar amb En Colom a la tornada d'una navegació oceànica accidentada, sinó que hi viu, hi té càrrecs polítics rellevants i hi emprèn accions militars. D'altra banda, en aquest any precís de 1475, el Descobridor no podia ser a Portugal. Tal com ha remarcat l'Angel de Altolaguirre, "no existeix cap dada per la qual puguem deduir, i menys que justifiqui, que En Cristòfor Colom s'establí a Portugal amb anterioritat al 1476; que, altrament, tots els antecedents que tenim acusen la seva presència fins a aquesta data en punts fora del regne lusità"[140]. En conseqüència, si En Colom rebé la informació d'En Pero Vàzquez d'unes illes descobertes a l'Oceà a l'any de 1475; i si aquest any ell no podia haver-se afincat a Portugal i En Pero Vàzquez és documentat a Catalunya, és que En Colom i En Pero Vàzquez es trobaven a Catalunya o en algun dels seus Estats quan s'entrevistaren per parlar del descobriment.

Amb això en ment, ara és ostensiblement palès que sobre el nom i les gestes militars d'En Pero Vàzquez de Saavedra els censors han creat el desdoblament homònim d'En Pero Vàzquez de la Frontera, amb aquest afegitó toponímic, per mirar de situar-lo a Andalusia amb la finalitat política de fer de la gesta tècnica dels preparatius de l'armada de descoberta i de la descoberta en si mateixa una empresa exclusivament castellana. Tot i amb això, el desdoblament és massa fàcil de copsar i es pot anunciar i entendre tenint en consideració les analogies i els paral·lelismes de les seves vides, que desglosso tot seguit:

1.- En Pero Vàzquez de la Frontera és un gran navegant.

1bis.- En Pero Vàzquez de Saavedra és capità de galeres i reconegut arreu per les seves gestes nàutiques i militars.

2.- En Pero Vàzquez de la Frontera és tingut per portuguès i efectua, des de Portugal, els seus viatges d'exploració.

2bis.- En Pero Vàzquez de Saavedra és portuguès. És parent dels Teyde i cosí germà del rei Pere IV, el Conestable de Portugal.

3.- En Pero Vàzquez de la Frontera navega de pilot d'En Diego de Teyde.

3bis.- En Pero Vàzquez de Saavedra és a Catalunya, lluitant al costat dels seus parents Gil de Teyde[141], Pere de Teyde[142], Ruy de Teyde[143] i d'En Diego d'Ateyde mateix, que es troba documentat a València, l'any de 1479, com a continu del rei Ferran II[144].

4.- En Pero Vàzquez de la Frontera havia navegat i anat a descobrir "amb l'Infant [Enric] de Portugal".

4bis.- En Pero Vàzquez de Saavedra fou "criat de l'Infant Enric de Portugal".

5.- En Pero Vàzquez de la Frontera participa a la conquesta de Ceuta.

5bis.- En Pero Vàzquez de Saavedra participa a la conquesta de Ceuta.

6.- En Pero Vàzquez de la Frontera és al costat dels Yàñez-Pinçon, preparant l'expedició de la descoberta d'Amèrica, en un lloc anomenat Palos.

6bis.- En Pero Vàzquez de Saavedra és a Catalunya lluitant al mateix bàndol que els Yàñez-Pinçon i participa en un atac corsari al port de Barcelona i al llarg de la costa catalana amb En Vicens Anes Pinson, "veí de la vila de Pals". A més a més, els Vàzquez i els Yàñez són també plegats a Roma on fan d'ambaixadors del rei Pere davant el Sant Pare i són a l'espona del llit d'aquest monarca, a can Joan de Montbui, a Granollers, el dia de la seva mort[145].

7.- En Pero Vàzquez de la Frontera és un "íntim amic" d'En Colom.

7bis.- En Pero Vàzquez de Saavedra lluita, com En Colom mateix, a les ordres del rei Lluís XI de França. L'un, fent de corsari amb l'Almirall francès Colom el Vell[146]; l'altre, en el setge de Perpinyà. El portuguès és cosí germà del rei Pere i En Colom lluita també al costat del monarca com a capità i ambaixador. En Pero Vàzquez assetja Perpinyà, seguint la causa antijoanista del rei Reiner d'Anjou i En Colom ens assegura que serví també el rei Reiner[147]. Si, a

més a més, tenim en consideració, tal com ha demostrat magníficament En Caius Parellada, que En Colom estava casat amb la germana del rei Pere, Felipa de Coïmbra[148] –renéta, alhora, d'En Pere III el Cerimoniós–, ara entendrem el perquè de les seves exigències virregnals; el perquè de la quasimonarquia que establí a Amèrica amb el vistiplau del rei Ferran; per què el seu fill ens diu que els seus antecessors eren "de sang Reial"[149] i copsarem en tot el seu abast que si es trobà a posta amb En Pero Vàzquez i amb ell planificà el viatge de descoberta és que, ultra ser "íntims amics" i lluitar per la mateixa causa política, eren també –indefectiblement– parents.

Com podem veure, la identitat dels dos Peros Vàzquez és indefugible. Són massa les coincidències; massa els paral·lelismes; massa reveladors la identitat en els càrrecs, els llocs on lluiten, el moment en què s'hi troben i al costat de qui s'estan. Hi ha les concomitàncies polítiques. Però, sobretot, hi ha la identitat del nom, com també la identitat de nacionalitat i la identitat dels vincles de parentiu. Vistes totes les quals coses, no em queda ni la més ínfima màcula de dubte que En Pero Vàzquez de la Frontera i En Pero Vàzquez de Saavedra són una única i sola persona.

Doncs bé: l'any en què En Colom el troba i planifiquen plegats els seus projectes de cercar les noves terres de les Índies, En Pero Vàzquez era, des de feia més de deu anys, afincat a Catalunya. Per això En Narcís Feliu de la Penya, als Anales de Cataluña ens diu que En Colom va descobrir el Nou Món "per mitjà d'un mariner català"[150]. Ara resulta ben evident que fou així. En Colom no podia ser mai dels mais a Andalusia, perquè ni aquest navegant tan famós no era allà, ni era andalús. Ni Palos de Frontera no tingué cap relació amb els militars portuguesos que lluitaren per la causa de la Generalitat. No. En Pero Vàzquez no era a Andalusia. S'estava a Catalunya amb els Vàzquez, els Teyde, els Yàñez, els Dias, els Deça, els Silva i tota la resta de portuguesos i catalans que participaren, juntament amb En Colom, en els preparatius de la primera armada transoceànica i posterior descobriment americà. I fou tan sols i només aquí –a Pals i no a Palos– on el futur Descobridor el podia anar a cercar.

Jordi Bilbeny

Notes bibliogràfiques:

[1] BARTOLOMÉ DE LAS CASAS, Historia de las Indias; edició d'Agustín Millares Carlo i estudi preliminar de Lewis Hanke, Fondo de Cultura Económica, segona reimpressió, Mèxic, 1986, volum I, p. 66.

[2] Ídem.

[3] Ídem.

[4] Ídem, p. 67.

[5] Ídem.

[6] Ídem, p. 68.

[7] Ídem.

[8] Ídem.

[9] Ídem, p. 69.

[10] HERNANDO COLÓN, Historia del Almirante; edició de Luis Arranz, Crónicas de América-1, Historia 16, tercera edició, Madrid, 1985, p. 74.

[11] Ídem, p. 72.

[12] Ídem.

[13] Ídem.

[14] Ídem, p. 75.

[15] ANTONIO RUMEU DE ARMAS, Hernando Colón, historiador de América; Real Academia de la Historia, Madrid,

1970, p. 46.

[16] Ídem, p. 44-45.

[17] ANTONIO RUMEU DE ARMAS, Hernando Colón, historiador del Descubrimiento de América; Ediciones de Cultura Hispánica, Madrid, 1973, p. 417.

[18] JAIME CORTESÃO, “Los portugueses”, dins Historia de América y de los pueblos americanos; dirigida per Antonio Ballesteros y Beretta, Salvat Editores, S.A.; Barcelona-Buenos Aires, 1947, vol. II, p. 674.

[19] Ídem, p. 684.

[20] Ídem.

[21] Ídem, p. 685.

[22] Ídem.

[23] Ídem.

[24] Ídem, p. 689.

[25] Ídem, p. 690.

[26] Ídem.

[27] Ídem.

[28] Ídem, p. 690-691.

[29] Ídem, p. 693.

[30] Ídem, p. 694.

[31] Ídem, p. 695.

[32] ENRIQUE DE GANDÍA, Historia de Colón. Análisis crítico de las fuentes documentales y de los problemas colombinos; Editorial Claridad, Buenos Aires, 1942, p. 269.

[33] JUAN MANZANO MANZANO, Cristóbal Colón. Siete años decisivos de su vida (1485-1492); Ediciones de Cultura Hispánica, Madrid, 1989, p. 31-32.

[34] Ídem, p. 37.

[35] J. CORTESAO, op. cit., p. 716, nota 91.

[36] CARLES CAMP, “Teyde i Vásquez, Pals i Amèrica”; Diari de Girona, dilluns, 29 de gener del 2001, p. 25.

[37] CESÁREO FERNÁNDEZ DURO, “La tradición de Alonso Sánchez de Huelva, descubridor de tierras incógnitas”; Boletín de la Real Academia de la Historia, XXI (1892), p. 46.

[38] JUAN GINÉS DE SEPÚLVEDA, Historia del Nuevo Mundo; Alianza Universidad-495, Alianza Editorial, S.A.; Madrid, 1987, p. 29.

[39] TOMÉ CANO, Arte para fabricar y aparejar naos [segons la impressió de 1611]; edició i pròleg d’Enrique Marco Dorta, Instituto de Estudios Canarios, Biblioteca Isleña-II, La Laguna, 1964, p. 49.

[40] Ídem.

[41] GONZALO FERNÁNDEZ DE OVIEDO, Historia General y Natural de las Indias; Biblioteca de Autores

Españoles-117, edició i estudi preliminar de Juan Pérez de Tudela Bueso, Ediciones Atlas, Madrid, 1959, p. 16.

[42] Ídem, p. 17.

[43] H. COLÓN, op. cit., p. 75.

[44] J. CORTESAO, op. cit., p. 680.

[45] JUAN MANZANO MANZANO, Colón y su secreto. El predescubrimiento; Ediciones de Cultura Hispánica-Instituto de Cooperación Iberoamericana, 3a edició, Madrid, 1989, p. 86.

[46] Ídem.

[47] Ídem, p. 95.

[48] J. CORTESAO, op. cit., p. 681.

[49] J. GINÉS DE SEPÚLVEDA, op. cit., p. 52.

[50] Ídem.

[51] ANTONIO DE HERRERA, Historia General de los Hechos de los Castellanos en las Islas i Tierra-Firme del Mar Oceano; Imprenta Real, Madrid, 1726, p. 5.

[52] Ídem, p. 4.

[53] Ídem.

[54] E. DE GANDÍA, op. cit., p. 270.

[55] A. DE HERRERA, op. cit., p. 5.

[56] Vg. JOSÉ DE ACOSTA, Historia Natural y Moral de las Indias; Crónicas de América-34, Historia 16, Madrid, 1987, llibre I, cap. XIX, p. 108.

[57] G. FERNÁNDEZ DE OVIEDO, op. cit., p. 16.

[58] FRANCISCO LÓPEZ DE GÓMARA, Hispania Vitrix (Primera y Segunda parte de la Historia General de las Indias); Historiadores Primitivos de Indias, vol. I; Biblioteca de Autores Españoles-22, M. Rivadeneyra, Editor; Madrid, 1877, p. 165.

[59] JUAN DE CASTELLANOS, Elegías de Varones Ilustres de Indias; Biblioteca de Autores Españoles-4, 3a edició, M. de Rivadeneyra, Editor; Madrid, 1874, p. 6.

[60] INCA GARCILASO DE LA VEGA, Comentarios Reales de los Incas; pròleg, edició i cronologia d'Aurelio Miró Quesada, Biblioteca Ayacucho, Veneçuela, 1976, tom I, p. 14.

[61] Ídem, p. 13.

[62] J. MANZANO MANZANO, Colón y su secreto. El predescubrimiento; op. cit., p. 71.

[63] Cf. BALDOMERO DE LORENZO Y LEAL, Cristóbal Colón y Alonso Sánchez o el primer descubrimiento del Nuevo Mundo; [Xerès, 1892], p. 54.

[64] LUIS ULLOA, El Pre-descubrimiento Hispano-catalán de América en 1477. Xristo-ferens Colom, Fernando el Católico y la Cataluña española; Maisonneuve Frères, Éditeurs; París, 1928, p. 364-365.

[65] C. FERNÁNDEZ DURO, op. cit., p. 37-38.

[66] Ídem, p. 38.

[67] Cf. B. DE LORENZO Y LEAL, op. cit, p. 89.

[68] Ídem, p. 92.

[69] Ídem, p. 93.

[70] DIEGO DE SAAVEDRA Y FAJARDO, Empresas Políticas; Autores Hispánicos-16, Editorial Planeta, S.A.; Barcelona, 1988, p. 486.

[71] INCA GARCILASO DE LA VEGA, op. cit., p. 13.

[72] Ídem, p. 13-14.

[73] J[UAN] G[IL], "La tradición del piloto anónimo", dins Cartas de particulares a Colón y Relaciones coetáneas; edició de Juan Gil i Consuelo Varela, Alianza Universidad-398, Alianza Editorial, S.A.; Madrid, 1984, p. 126.

[74] Cf. http://www.ceha-madeira.net/libros/cap.136.htm

[75] JAIME CORTESAO, "El viaje de Diogo de Teive y Pero Vázquez de la Frontera al banco de Terranova, en 1452", Cuadernos Colombinos-5, Casa-Museo de Colón/Seminario de Historia de América de la Universidad de Valladolid, Valladolid, 1975, p. 25.

[76] Vg. JERONIMO ZURITA, Anales de la Corona de Aragón; edició preparada per Angel Canellas López, Institución «Fernando el Católico» (C.S.I.C.), Saragossa, 1977, vol. XIX-XX, p. 186.

[77] Ídem.

[78] JAIME VICENS VIVES, Historia crítica de la vida y reinado de Fernando II de Aragón; Institución «Fernando el Católico» (C.S.I.C.) – Excma. Diputación Provincial de Zaragoza, Saragossa, 1962, p. 427.

[79] Ídem.

[80] Cf. J. ERNESTO MARTÍNEZ FERRANDO, Catálogo de la Documentación de la Cancillería Regia de Pedro de Portugal (1464-1466); Dirección General de Archivos y Bibliotecas–Servicio de Publicaciones del Ministerio de Educación Nacional, Madrid, 1953, vol. I, p. 177.

[81] MARTÍ DE RIQUER, "Pedro Vázquez de Saavedra i Tirant lo Blanc", Aproximació al Tirant lo Blanc; Assaig-8, Quaderns Crema, S.A.; segona reimpressió, Barcelona, 1996, p. 174.

[82] Ídem.

[83] Cf. J.E. MARTÍNEZ FERRANDO, op, cit., vol. I, p. 214.

[84] Cf. J. ERNEST MARTÍNEZ-FERRANDO, Pere de Portugal, «Rei dels Catalans»; Institut d'Estudis Catalans, Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, VIII, Barcelona, 1936, p. 210.

[85] Ídem, p. 211.

[86] Ídem, p. 212.

[87] Ídem.

[88] M. DE RIQUER, op. cit., p. 177.

[89] Ídem, p. 175.

[90] Cf. J.E. MARTÍNEZ FERRANDO, Catálogo de la Documentación de la Cancillería Regia de Pedro de Portugal (1464-1466); op. cit., p. 188.

[91] Ídem.

[92] Cf. J. CALMETTE, Contribution a l'Histoire des Relations de la Cour de Bourgogne avec la Cour d'Aragon au XVe Siècle; Imprimerie Barbier, Dijon, 1908, p. 20, nota 1.

[93] Ídem, p. 21.

[94] J.E. MARTÍNEZ-FERRANDO, Pere de Portugal, «Rei dels Catalans»; op. cit., p. 41; Pere de Portugal, «Rei dels Catalans»; Episodis de la Història-4, Rafael Dalmau, Editor; Barcelona, 1960, p. 28.

[95] Cf. SANTIAGO SOBREQUÉS i VIDAL – JAUME SOBREQUÉS i CALLICÓ, La Guerra Civil Catalana del Segle XV, Col·lecció Estudis i Documents-21, Edicions 62 s/a, 2a edició, Barcelona, 1987, vol. II, p. 163-164.

[96] Cf. J.E. MARTÍNEZ FERRANDO, Pere de Portugal, «Rei dels Catalans»; Episodis de la Història-4, op. cit., p. 41.

[97] J.E. MARTÍNEZ-FERRANDO, Pere de Portugal, «Rei dels Catalans»; Institut d'Estudis Catalans, op. cit., p. 248.

[98] M. DE RIQUER, op. cit., p. 175-176.

[99] Ídem, p. 175.

[100] J. ERNESTO MARTÍNEZ FERRANDO, "Caballeros portugueses en el alzamiento de la Generalidad catalana contra Juan II"; Hispania, XII (1952), p. 118.

[101] Ídem, p. 119.

[102] Ídem.

[103] Ídem.

[104] Ídem.

[105] J. ERNESTO MARTÍNEZ FERRANDO, Tragedia del Insigne Condestable Don Pedro de Portugal; Consejo Superior de Investigaciones Científicas – Instituto Jerónimo Zurita, Madrid, 1942, p. 232.

[106] J. E. MARTÍNEZ FERRANDO, "Caballeros portugueses en el alzamiento de la Generalidad catalana contra Juan II", op. cit, p. 48-60.

[107] R. CARRERAS VALLS, Catalunya descobridora d'Amèrica; Impremta Altés, Barcelona, 1929, p.115.

[108] J. E. MARTÍNEZ FERRANDO, "Caballeros portugueses en el alzamiento de la Generalidad catalana contra Juan II", op. cit., p. 54.

[109] Ídem, p. 51, nota 56.

[110] Cf. MANUEL J. PELÁEZ, Catalunya després de la Guerra Civil del segel XV; Biblioteca de Cultura Catalana-46, Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1981, p. 84.

[111] Cf. N. COLL y JULIÁ, "Vicente Yáñez Pinzón, descubridor del Brasil, corsario en Cataluña"; Hispania, X (1950), p. 596.

[112] Ídem, p. 597.

[113] Ídem.

[114] MONTSERRAT RODRÍGUEZ FITA, "Vicens Anes Pinson, un corsari de la vila de Pals"; «Ponències sobre Pals i el descobriment d'Amèrica», Torre de les Hores, núm. 7, Pals, Agost-Desembre 1996, p. 20.

[115] Cf. R. CARRERAS VALLS, op. cit., p. 115.

[116] Ídem.

[117] GONZALO ORTIZ DE MONTALVAN, Registro General del Sello, volum I (1454-1477); Consejo Superior de Investigaciones Científicas – Patronato Marcelino Menéndez Pelayo – Cuerpo Facultativo de Archiveros, Bibliotecarios y Arqueólogos – Biblioteca «Reyes Católicos», Valladolid, 1950, p. 418.

[118] Ídem, volum II (1478-juny 1480), Valladolid, 1951, p. 40.

[119] Ídem, p. 235.

[120] MARTÍ DE RIQUER, "Pròleg" al Tirant lo Blanc, Les Millors Obres de la Literatura Catalana-99, Edicions 62 i «la Caixa», Barcelona, 1983, vol. I, p.14.

[121] Ídem.

[122] MARTÍ DE RIQUER, "Joanot Martorell i el «Tirant lo Blanc»", introducció al Tirant lo Blanc; Clàssics Catalans Ariel, Editorial Ariel, S.A.; Barcelona, 1990, p. 72-73.

[123] Vg. JOSEP GUIA, De Martorell a Corella. Descobrint l'autor del «Tir ant lo Blanc»; Recerca i pensament-2, Editorial Afers, Catarroja, 1996.

[124] JAUME MASSÓ TORRENTS, El Príncep de Viana i les seves relacions literàries; A. López Llausàs, impressor; Barcelona, 1926, p. 19, nota 8.

[125] Cf. J. GUIA, op. cit., p. 243.

[126] ARXIU DE LA CORONA D'ARAGÓ, Cancelleria, Registre 3651, folis 147-148.

[127] J. E. MARTÍNEZ FERRANDO, "Caballeros portugueses en el alzamiento de la Generalidad catalana contra Juan II", op. cit., p. 49.

[128] Ídem.

[129] Ídem.

[130] JOANOT MARTORELL, Tirant lo Blanc; edició a cura de Martí de Riquer, Clàssics Catalans Ariel, op. cit., p. 629.

[131] Ídem.

[132] Ídem.

[133] Ídem, p. 1186.

[134] Ídem, p. 1183-1184.

[135] JAUME SAFONT, Dietari o Llibre de Jornades (1411-1484); a cura de Josep Maria Sans i Travé, Fundació Vives Casajuana, Textos i Documents-28, Barcelona, 1992, p. 206.

[136] Ídem, p. 205.

[137] M. DE RIQUER, Aproximació al Tirant lo Blanc; op. cit., p. 210.

[138] J[UAN] G[IL], op. cit., 127.

[139] Ídem, p. 128.

[140] ANGEL DE ALTOLAGUIRRE Y DUVALE, "La llegada de Cristóbal Colón á Portugal"; Boletín de la Real Academia de la Historia, XXI (1892), p. 491-492.

[141] Cf. J.E. MARTÍNEZ FERRANDO, Catálogo de la documentación de la Cancillería Regia de Pedro de Portugal; op. cit., vol. I, p. 190 i 196 i vol. II, p. 22, 116, 161, 164, 174 i 195.

[142] Ídem, vol. I, p. 189 i vol. II, p. 88.

[143] Ídem, vol. I, p. 78, 100, 190, 200 i 216.

[144] Cf. JAIME VICENS VIVES, Historia Crítica de la Vida y Reinado de Fernando II de Aragón; Institución «Fernando el Católico» – C.S.I.C., Saragossa, 1962, p. 634.

[145] Cf. J.E. MARTÍNEZ FERRANDO, Tragedia del Insigne Condestable Don Pedro de Portugal; op. cit., p. 166.

[146] ANTONIO BALLESTEROS BERETTA, “Cristóbal Colón y el Descubrimiento de América”, dins Història de América; Salvat Editores, S.A.; Barcelona-Buenos Aires, 1945, vol. IV, p. 223; CAIUS PARELLADA, Colom venç Colombo. La vera naturalesa catalana del Descobridor del Nou Món; Aleu & Domingo, S.L.; Barcelona, 1987, p. 132.

[147] CRISTÓBAL COLÓN, Textos y documentos completos; edició de Consuelo Varela, Alianza Univerisidad-320, Alianza Editorial, S.A.; 2a edició, Madrid, 1992, p. 285.

[148] CAIUS PARELLADA i CARDELLACH, “La dona del descobridor Colom”, dins Cristòfor Colom i Catalunya: una relació indefugible; La Llar del Llibre, S.A.; Punt de Vista-25, Barcelona, 1992, p. 47-60 i “La dona de Colom”, Terra Rubra, núm. 58, Tarroja, maig-juny 1998, p. 9-12.

[149] H. COLÓN, op. cit., p. 48.

[150] NARCISO FELIU DE LA PEÑA Y FARELL, Anales de Cataluña. Y Epilogo Breve de los Progressos, y famosos hechos de la Nacion Catalana, de sus Santos, Reliquias, Conventos, y singulares Grandezas; y de los mas señalados, y Eminentes Varones, que en Santidad, Armas, y Letras han florecido desde la primera Poblacion de España; Jaime Surià, Impressor; Barcelona, 1709, volum III, p. 92.